

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Indoevropski jeziki po kapljicah

01

Indoevropski prajezik
(praindoevropščina)

02

*Anatolščina

03

*Toharščina

04

Indoarijščina

05

Iranščina

06

Grščina

Frigijščina

07

08

Armenščina

09

Albanščina

Keltščina 10

11

Italščina

12

Germanščina

Slovanščina

13

14

Baltščina

15

**Fragmentarno izpričani
indoevropski jeziki**

Indoevropski prajezik ali praindoevropščina je **jezikovni »prednik«**, iz katerega so nastali najprej **indoevropske jezikovne veje**, znotraj teh pa nato še posamezni **indoevropski jeziki**, ki sestavljajo **indoevropsko jezikovno družino**. Praindoevropščina ni bila nikoli zapisana, zato jo rekonstruiramo na podlagi primerjave izpričanih indoevropskih jezikov.

Indoevropsko prajezično jezikovno skupnost lahko danes s podporo arheoloških spoznanj in spoznanj arheogenetike datiramo v obdobje med 4500 in 2000 pr. n. št. Ker je to obdobje zelo dolgo, je razumljivo pričakovati, da se je tudi sama praindoevropščina v teh 2500 letih spreminjala. Dejansko lahko v njenem razvoju rekonstruiramo tri faze, in sicer zgodnjo, srednjo in pozno praindoevropščino.

Zgodnja praindoevropščina je tista, ki je skupni prednik tako anatolski veji, ki se je od prajezične skupnosti odcepila najprej, tj. že ok. 4200 pr. n. št., kot vsem ostalim vejam, ki so se v procesu pospešene dezintegracije praindoevropščine iz prajezične skupnosti začele počasi osamosvajati šele čez kakih 1000 let po odhodu anatolščine (tj. od okrog 3300 pr. n. št. dalje). Ker je anatolščina po svojih jezikovnih lastnostih tako zelo drugačna od drugih indoevropskih jezikovnih vej in izkazuje bistveno bolj arhaično podobo, je zgodnjo praindoevropščino smiselno poimenovati tudi kar indo-anatolščina.

Kje se je govorila zgodnja praindoevropščina oz. indo-anatolščina, za zdaj ostaja nejasno. Povsem jasno pa je, da se je tista praindoevropščina, iz katere izhajajo vse neanatomske jezikovne veje, govorila vsaj od začetka 3. tisočletja pr. n. št. na območju pontsko-kaspijske stepe, tj. severno od Črnega morja in Kaspijskega jezera. Od tam je v procesu razseljevanja indoevropske prajezične skupnosti prišlo do več selitvenih valov, in sicer proti vzhodu (toharščina), proti zahodu na Balkan in v srednjo ter južno Evropo in nazadnje proti jugovzhodu na območje Iranskega višavja in severne Indije.

ZANIMIVOST

Praindoevropsščina je imela v naboru soglasnikov tudi t. i. laringale (grlnike), tj. tri priporniške glasove (dva nezveneča in enega zvenečega), fonetično najverjetneje *h, *χ in *B, ki jih v rekonstrukcijah beležimo kar z abstraktnimi simboli *H₁, *H₂ in *H₃. Glavni razlog za previdnost pri sklepanju na točno glasovno vrednost teh pripornikov je zanimivo dejstvo, da se prajezični laringali kot soglasniki niso ohranili v nobenem od indoevropskih jezikov razen anatolščine, kar je vsled njene izjemne arhaičnosti sicer nepresenetljivo, a še tam pravzaprav le v okrnjeni meri. So pa laringali v vseh indoevropskih jezikih pustili zelo jasne sledi. V tistih slovanskih jezikih, ki še poznajo toneme (taka je tudi slovenščina), je recimo ravno akut (kot npr. v besedah *piti*, *pólno*, *mériti* ...) posledica nekdanje prisotnosti kakega od laringalov.

PRIMER BESEDILA

**Χάυειχ̣ χιόσμῶι χυλῆνάχ̣ né hést, só hékyons derkt.
Tóibʰios ueuket: "Kér mej χagʰnutor gʰémonηη hékyom
χágontηη spēkonte!" Hékyōs ueukont: "Kludʰi χouei! Tód
spéḳiondbʰios ηsméj ḳér χagʰnutór: pótis sébʰei χáυis χυλῆnām
gʰérmom uéstrom kʰṛnéuti, tósmῶi χυλῆnácḥ né hesti." Tód
kékléuōs só χagróm χóhku bʰéukt.*

Ovca, ki je bila brez volne, je zagledala konje. Rekla jim je: "Srce me boli, ko vidim konja, ki ga jezdi človek." Konji so odvrnili: "Poslušaj, ovca! Nas pa boli srce, ko vidimo, kako si gospodar ovčjo volno naredi v lastno toplo obleko, ovca pa ostane brez!" Ko je to slišala, jo je kaj hitro ucvrla med poljane.

Basen v rekonstruirani praindoevropsščini
(posodobljeno po prvoti verziji Augusta Schleicherja iz leta 1868).

V anatolsko jezikovno vejo spadajo najstarejši predstavniki indoevropske družine jezikov. Starejšo plast (17.–12. stol. pr. n. št.) predstavljajo jeziki, zapisani na klinopisnih tablicah: hetitsščina, palajščina in klinopisna luvijščina, sočasno in tudi v kasnejših stoletjih pa je najprej na kraljevskih pečatih, nato pa tudi na skalnih napisih izpričana še hieroglifna luvijščina. V 1. tisoč. pr. n. št. so nato izpričani še ostali jeziki luvijske skupine: likijščina A, likijščina B (oz. milijščina), karijščina, pizidijščina, sidetščina in od ostalih nekoliko ločena lidijščina. Po 3. stol. n. št. za govorce teh jezikov, ki so se nekdaj govorili širom Anatolije, ni več nobene sledi.

Med anatolskimi jeziki je najbolj zastopana **hetitsščina**, uradni jezik hetitskega kraljestva (ok. 1650–1200), ki se je v času svojega največjega obsega raztezalo od Sirije in Armenskega višavja na vzhodu pa vse do obal Egejskega morja na zahodu. Hetitski kralji so v svojem času uspešno merili moči z babilonskimi, asirskimi in mitanskimi vladarji, pa tudi s faraoni starega Egipta. Svoje podvige so beležili na glinene tablice, sicer pa so poleg kronik v hetitskih arhivih zbrana tudi mitološka, verska, tehnična in obredna besedila, pogodbe, pisma, prevodi, administrativni zaznamki in katalogi ter za zgodovino prava izredno pomemben *hetitski zakonik*. Za najstarejše velja besedilo kralja Anite, ki je vladal v 18. stol. pr. n. št. in si je uspel pokoriti več manjših mestnih držav, ki so nato tvorile temelj rastočega hetitskega kraljestva.

Besedila v ostalih jezikih so zastopana v bolj omejenem obsegu: luvijska besedila, zapisana v klinopisu, so le obredne narave, z anatolskimi hieroglifi pa so obeležena pomembna dejanja vladarjev ter posvetila. Ostali jeziki so izpričani v različicah alfabeta, ki so se (tako kot sorodni grški) razvile iz feničanske pisave, besedila pa so v veliki večini krajši nagrobni in zaobljubni napisi, redke so kronike ali obredna besedila.

Čeprav je hetitščina kot najstarejši izpričani anatolski – in s tem tudi indoevropski – jezik s pisno tradicijo najprej zapisana v 17. stol. pr. n. št., pa to ni prvo zgodovinsko pričevanje o govorcih te veje indoevropskih jezikov. Imena lokalnih hetitsko in luvijsko govorečih prebivalcev se namreč pojavljajo tudi v dokumentih asirskih trgovskih kolonij, ki so med 20. in 18. stol. pr. n. št. delovale na vzhodu Male Azije (npr. *Ḫumadašu-*, *Ḫumundašu-* 'Vsem ljub', *Šaptamanika-* 'Sedma sestra' itd.). Že v 24. oz. 25. stol. pr. n. št. pa se osebna imena, ki bi lahko bila anatolskega izvora, pojavijo v arhivih iz Eble na severu Sirije (npr. *Ḫudašu-* itd.).

PRIMER BESEDILA

^mAnitta DUMU ^mPithana LUGAL ^{URU}Kuššara QIBI=MA | nepišz=
aš=(š)ta ^dIŠKUR-unni āššuš ēšta | n=aš=(š)ta ^dIŠKUR-unni=ma
mān āššuš ēšta | ^{URU}Nēšaš LUGAL-uš ^{URU}Kuššaraš LUGAL-i [...] ||
LUGAL ^{URU}Kuššara URU-az katta pangarit uīt | nu ^{URU}Nēšan
išpandi nakkit dāš | ^{URU}Nēšaš LUGAL-un IŠBAT U DUMU^{MEŠ}
^{URU}Nēšaš | idālu natta kuedanikki takkišta | [...] annuš attuš iēt ||

Anita, sin Pithane, kralj Kušare, pravi: "Nebeškemu Gromovniku je bil ljub in ker je bil Gromovniku ljub, je kralju Kušare kralj Neše [...]." Kralj Kušare se je s trumo spustil iz mesta in ponoči s silo zavzel Nešo. Neškega kralja je ujel, otrokom [tj. prebivalcem] Neše pa nič hudega storil, [...] napravil jih je za matere in očete [tj. svobodne ljudi].

Besedilo kralja Anite: hetitščina.

Z emljepisno najbolj odročno, najbolj vzhodno ležečo vejo indoevropske jezikovne družine zastopata dva sorodna jezika, toharščina A (tudi vzhodna toharščina, turfanščina ali agnijščina) in toharščina B (tudi zahodna toharščina ali kučanščina), ki izhajata iz skupnega prednika, **pratoharščine**. Toharščina je, podobno kot to velja za anatolščino, v marsikateri jezikovni potezi občutno bolj arhaična kot preostali indoevropski jeziki, zato lahko upravičeno sklepamo, da se je zametek toharske veje od prajezične skupnosti odcepil drugi, tj. že kakih slabih tisoč let po odcepu anatolščine.

Toharski govorniki so se naposled ustalili v Tarimski kotlini (na zahodu današnje Kitajske) in na severnem robu puščave Takla Makan več stoletij igrali pomembno vlogo pri trgovanju in prenosu znanj po svilni poti. Toharščina tako predstavlja najvzhodnejše izpričano vejo indoevropskih jezikov.

Toharske rokopise so v svojstveni obliki brahmice (tj. različici pisave, ki se je v 5. stol. pr. n. št. razvila v severni Indiji) pisali budistični menihi. Toharščina A, ki se je uporabljala med 7. in 10. stol. n. št., je bila izključno liturgičen jezik. Glede na to, da je skozi celotno obdobje, v katerem je izpričana, precej enotna, pa je možno celo, da je bila pravzaprav že v času nastanka besedil zgolj knjižni jezik. Besedila, ki so nastala v toharščini B, izpričani med 4. in 9. stol. n. št., so bolj raznolika – poleg budistične tematike, kjer gre večinoma za prevode sanskritskih originalov, zajema tudi administrativna, tehnična in pravna besedila, pisma in celo grafite.

ZANIMIVOST

Zanimivi so stiki Toharcev s Kitajci, o čemer pričajo številne izposojenke iz kitajščine v obe toharščini, izposojanje pa je potekalo tudi v obratni smeri, tako je npr. praindoevropsko *médʰu 'med' preko pratorharščine (prim. toharsko B *mīl*) dalo kitajsko besedo 蜜 *mì*. Ključnega pomena so bili toharski govorniki tudi pri prenosu budizma na vzhod. Revolucionarno prevajalsko delo meniha Kumaradžive (4. in 5. stol. n. št.) je močno pripomoglo k popularnosti budizma na Kitajskem, kjer se njegovi prevodi uporabljajo še danes, tj. po več kot 1500 letih!

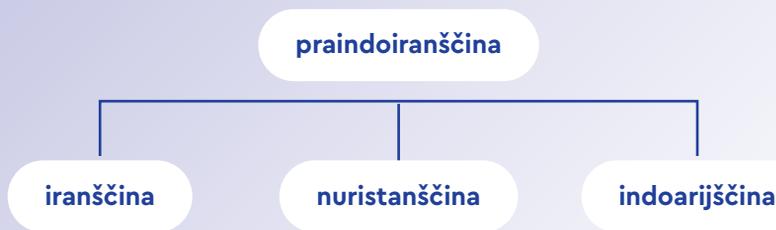
PRIMER BESEDILA

*yalām wramm ats skam yāmiš : mā yalām
wram mar yāmiš : yalām wram ypant
wrasom nu pälkāš māmtne sälpmām por*

Naj vedno naredi točno to, kar je treba, naj ne dela tistega, česar se ne sme; človek, ki naredi, kar je treba, namreč sije kot plameneč ogenj.

Odlomek iz *Punjavantadžatake* (pripovedi o enem izmed preteklih življenj Bude): toharščina A.

Indoarijščina je skupaj z iranščino in nuristanščino del **indo-iranske** jezikovne nadveje in je tako kot ostali dve veji indo-iranščine »potomka« praindoiranščine.

Zahodna veja indoarijščine ali mitannijska arijščina je izpričana le izredno fragmentarno v kontekstu huristkega kraljestva Mitanni v Mezopotamiji in se zanjo po 14. stol. pr. n. št. izgubi vsaka sled. Vzhodna indoarijščina (ali kar indoarijščina) je izpričana od 15. stol. pr. n. št. v severozahodni Indiji v porečju reke Ind, od koder se nato po Gangeškem nižavju počasi razširi proti vzhodu in proti jugu po Indijski podcelini vse do Dekanske planote ter na Šrilanko. Termin *indoarijščina* je primarno vezan na indoarijske jezike, ki so se in se govorijo na Indijski podcelini, in pomeni toliko kot indijščina indoevropskega izvora (tj. za razliko od ostalih jezikov Indije, ki niso indoevropski).

Najstarejše ohranjeno besedilo je *Rgveda*, zbirka 1028 himn z večinoma obredno namembnostjo, drugi višek literarnega ustvarjanja v stari indijščini (natančneje stari indoarijščini) pa predstavlja klasična sanskrska književnost, ki je nastala med 1. in 12. stol. n. št. Staroindijska književnost predstavlja največji svetovni literarni korpus.

ZANIMIVOST

Ena izmed vej novoindijskih jezikov so tudi t. i. *ciganski jeziki*, med njimi romščina, katera narečja so danes razpršena po vsej Evropi.

PRIMER BESEDILA

*áhan vṛtrám vṛtratáram víyaṁsam indro
vájreṇa mahatā vadhéna / skándhāṁsīva
kúlišenā vívṛkṇā áhiḥ śáyata upap̄k
pṛthivyāḥ*

Pokončal širokoplečega je zmaja Indra s kladivom svojim smrtonosnim, nasekal ga kot drva je s sekiro, kot kup leži zdaj tam pošast na zemlji.
Rgveda 1.32.5: vedska stara indijščina.

Obdobja v razvoju indoarijščine so:

- stara indijščina:
- vedska stara indijščina (15.–5. stol. pr. n. št.),
- epski sanskrt, v katerem sta nastala velika staroindijska epa *Mabábhárata* in *Ramájana* (4. stol. pr. n. št. do 3./4. stol. n. št.),
- klasični sanskrt (5. stol. pr. n. št. do 12. stol. n. št. oziroma do danes);
- srednja indijščina (5. stol. pr. n. št. do 12. stol. n. št.):
- obdobje starih, srednjih in mladih praktov,
- apabhránša;
- obdobje novoindijskih jezikov (od 12. stol. n. št. dalje).

S kupaj z indoarijščino in nuristanščino, ki predstavlja prehodno vejo med obema ostalima, iranščina pripada **indo-iranski** nadveji indoevropskih jezikov in je tako »potomka« praindoiranščine. Iranski jeziki so bili zgodovinsko razširjeni po velikem zemljepisnem območju, vse od pontsko-kaspijske stepe do Mezopotamije in se jih v najzgodnejšem obdobju da razdeliti na tri velike skupine, in sicer jugozahodno iranščino (»prednico« kasnejše perzijsčine), osrednjo iranščino (kamor spada tudi avestijščina, najstarejši izpričani iranski jezik) ter vzhodno iranščino.

Najstarejša ohranjena iranska besedila so staroavestijski in mladoavestijski teksti, ki so sočasni z vedskimi besedili severozahodne in centralne severne Indije postrgvedske dobe (tj. v in po 10. stol. pr. n. št.), in pa staroperzijska besedila, ki so nastala med 6. in 4. stol. pr. n. št. Avestijščina je jezik, v katerem so sestavljena zoroastristična obredna besedila, stara perzijsčina pa jezik vladarske dinastije Ahemenidov.

Obdobja v razvoju iranščine so:

- staroiransko obdobje (avestijščina, stara perzijsčina in fragmentarno oz. le posredno izpričani skitsčina ter medščina) med 10. in 4. stol. pr. n. št.;
- srednjeiransko obdobje (partščina, srednja perzijsčina, sogdijščina, baktrijščina, hvarezmijsčina in sakijski jeziki) med 4. stol. pr. n. št. do približno 8. stol. n. št.;
- obdobje novoiranskih jezikov od 8. stol. n. št. dalje.

Stara perzijsčina je zapisana v klinopisni pisavi, ki je leta 520 pr. n. št. nastala za potrebe obeležitve vojaških podvigov najznamenitejšega ahemenidskega vladarja Dareja Vélikega in se ne zgleduje po nobeni sočasni ali starejši klinopisni pisavi starega Srednjega vzhoda.

PRIMER BESEDIL

*aγəm zimō jaγhəntu yahmaṭ haca pa^hruuō snaodō vaṣra
snaēzāṭ bar^hzištaē^hbiiō ga^hribiiō bašnubiiō ar^hduiiiō
... āaṭ təm varəm kə^hnauua car^htu.drājō kəmciṭ pa^hti
caḍrušanəm haḍra taoxma upa.bara pasuuəm ca
staoranəm ca mašiiānəm ca sunəm ca vaiianəm ca ...*

Ves živelj zajele bodo hude zime in zapadel bo prvi sneg in se kopičil na najvišjih gorah, v najnižjih globočinah ... Naredi tedaj zatočišče, na vsaki od štirih strani dolgo kot stezo. Prinesi tja semenje drobnice in živine in ljudi in psov in ptic in rdeče plamenečih ognjev ...

Videvdat 2.12,15: mlada avestijščina.

*baga vazar̄ka auramazdā haya imām būmim adā haya
avam asmanam adā haya martiyam adā haya šiyātim
adā martiyahayā haya Dārayavaum xšayadiyam
akunauš*

Velik bog je Ahuramazda, ki je ustvaril to zemljo, ki je ustvaril ono nebo, ki je naredil človeka, ki je dal človeku mir in blagostanje, ki je Dareja napravil za vladarja.

*Napis DNa na grobnici Dareja Vélikega (Naqš-i Rostam):
stara perzijsčina.*

Grščina spada med najstarejše zabeležene indoevropske jezike, hkrati pa predstavlja jezik z najdaljšim obdobjem kontinuirane izpričanosti med jeziki te jezikovne družine. Grščina je nastala iz **pragrščine**, jezika tistega dela Indoevropejcev, ki so ok. leta 2000 pr. n. št. poselili jug Balkanskega polotoka.

Najstarejša besedila v grškem jeziku segajo v **mikensko obdobje** (ok. 1600–1050 pr. n. št.). Najdena so bila na Kreti in Peloponezu v arhivih razdejanih mikenskih palač, kot so Knosos, Mikene in Pilos. Gre za glinene tablice, popisane z zlogovno pisavo, imenovano linear B. Z vsebinskega vidika ta besedila prinašajo sezname, inventarje, pogodbe in podobne dokumente ter s tem ponujajo dragocen vpogled v palačno administracijo.

Mikenskemu obdobju sledi t. i. **temno obdobje** (ok. 1050–800 pr. n. št.), ki se tako imenuje spričo pomanjkanja pisnih virov po propadu kulture palač, temu pa **arhaična doba** (ok. 800–500 pr. n. št.), zaznamovana zlasti z razvojem grškega alfabeta in nastankom homerskih epov *Iliade* in *Odiseje*, najstarejših grških literarnih spomenikov. Poleg epske poezije je v arhaični dobi cvetela tudi lirika, med najslavnejšimi pesniki tega obdobja sta Solon in Alkaj ter pesnica Sapfo. Arhaični sledi **klasična doba** (ok. 500–300 pr. n. št.), ki je zlasti obdobje razcveta dramatike, filozofije in zgodovinopisja, povezanih s slavnimi imeni, kot so Sofokles, Platon in Herodot.

Stara grščina izkazuje močno členjenost na narečja, ki jih delimo na večje narečne skupine – severozahodnogrško, dorsko, ajolsko, arkado-kiprsko in jonsko-atiško. Iz jonsko-atiške narečne skupine je izšla nadnarečna različica helenistične grščine, t. i. *koiné*, v kateri so zapisane tudi knjige *Nove zaveze*. Medtem ko so ostala narečja v pisnih virih do konca antike pretežno zamrla, sta se na osnovi helenistične *koiné* razvili bizantinska ter kasneje nova grščina. Slednja se govori še danes in je uradni jezik Republike Grčije ter Evropske Unije.

ZANIMIVOST

Stara grščina je izpričana tako na literarnih kot na neliterarnih spomenikih. Med slednje poleg mikenskih tablic sodijo tudi epigrafski spomeniki v grškem alfabetu. Gre zlasti za posvetilne, nagrobne in zaobljubne napise na raznih materialih. Najpogosteje jih najdemo v matični Grčiji in na obalah Sredozemskega morja. Do najdb pa sporadično prihaja tudi izven tega območja. Tako je bila denimo na Gosposvetski ulici v Ljubljani izkopana pitna posoda iz modrega stekla z napisom v grščini, ki pravi: »Pij, da bi živel večno, mnogo let.«

PRIMER BESEDILA

*Oi mèn ippéōn stróton oi dè pésdōn
oi dè nāōn p^hais' epì gān mēlainan
émmenai kálliston, égō dè kēn'
óttō tis ératai. /.../
tās ke bolloímān ératón te bâma
kamáruk^hma lámpron idēn prosópō
è tà Lúdōn ármata kan óploisi
pesdomák^hentas.*

Mnogim konjenica se zdi najlepša stvar na črni zemlji, pehota drugim, tretjim spet brodovje; a meni tisto, v kar si zaljubljen. /.../

Rajši spet bi videla ljubko hojo, spet uzrla žar na obrazu svetlem kot vozove lidijske, trume pešcev v polni opravi.

Pesem pesnice Sapfo z Lezbosa, pisana v lezboškem narečju ajolske narečne skupine. (Prev. Marko Marinčič.)

Frigijsčina se je razvila iz **prafrigijsčine**, ki je bila verjetno najbližji sorodnik pragrščine, tako da je celo zelo verjetno, da obe veji izhajata kar iz skupne greko-frigijske nadveje (tako kot npr. indoarijsčina, iransčina in nurijsčina izvirajo iz indo-iranske, slovanščina in baltščina pa iz balto-slovanske nadveje). Frigijci so železnodobno ljudstvo, ki je poseljevalo osrednji del Male Azije, kjer je skozi 8. stol. pr. n. št. do vdora Kimerijcev v Malo Azijo ok. leta 695 obstajala tudi močna frigijska država s prestolnico Gordion. Druga večja frigijska mesta so bila Daskilejon, Dorilajon in Midasovo mesto.

Frigijsčina je izpričana od 8. do 5. stol. pr. n. št. (stara frigijsčina) in od 1. do 3. stol. n. št. (mlada ali nova frigijsčina). Ohranili so se zgoj epigrafski spomeniki, pri čemer prednjačijo nagrobni in posvetilni napisi, pisani tako z leve proti desni kot z desne proti levi, pa tudi izmenjaje, tj. po sistemu *bustrofedon*. Na starofrigijskih spomenikih so besede med seboj praviloma ločene s presledki ali s posebnimi znaki, na mladofrigijskih spomenikih, ki so pisani neprekinjeno, pa je postavitve presledkov stvar filološke oziroma jezikoslovne interpretacije.

Starofrigijski spomeniki, pisani v posebnem starofrigijskem alfabetu, so v pretežni meri posvetilni, vsebujejo pa zlasti imena oseb (*Ates*, *Midas*, *Baba* idr.) in njihove patronimike (imena očetov), nazive in funkcije (*arkiaevais* 'Arkijev sin(?)', *vanak* 'kralj' idr.). Ohranilo se jih je okoli 400. Mladofrigijski spomeniki, pisani v grškem alfabetu, pa predstavljajo skoraj izključno kletve morebitnih plenilcev in skrunilcev grobov na grških nagrobnih napisih. Ohranilo se jih je okoli 100.

ZANIMIVOST

Pri grškem zgodovinpiscu Herodotu se je ohranila pripoved o tem, kako so Egipčani nekoč skušali ugotoviti, kateri izmed jezikov na Zemlji je najstarejši. Izvedli so naslednji eksperiment: nekega otroka so osamili in čakali, da bo izrekel prvo besedo. Jezik te besede, tako egipčanski modreci, mora biti najstarejši od vseh jezikov. Prva otrokova beseda je bila *bekós*, ki v jeziku Frigijcev pomeni *kruh*. Tako so egipčanski modreci sklenili, da je najstarejši jezik na Zemlji frigijščina. Četudi ta Herodotova pripoved najverjetneje ne odseva resničnih zgodovinskih dogodkov, pa je v njej vsaj zrno resnice: beseda *bekós* je namreč pristna frigijska beseda, ki je v istem pomenu izpričana tudi v mladofrigijskem korpusu.

PRIMER BESEDILA

Ates : arkievais : akenanogavos : Midai : lavagtaei : vanaktei : edaes

Ates, Arkijev sin (?), *akenanogavos*, je daroval vojvodi (?) in kralju Midasu.
Starofrigijski napis z Midasovega spomenika v Midasovem mestu, današnja Yazılıkaya.

ios ni semoun knoumanei kakoun addaket [etit]etikmenos eitou

Kdor na tem grobu povzroči škodo, naj bo preklet.
Mladofrigijski napis iz današnjega Akşehirja.

Armenščina se je razvila iz **praarmenščine**, jezika tistega dela Indoevropejcev, ki so v teku 1. tisočletja pr. n. št. poselili vzhodno Anatolijo. Ime dežele Armencev je prvič izpričano na Behistunskem napisu, ki ga je leta 520 pr. n. št. perzijski kralj Darej Veliki dal vklesati v pečino: v stari perziščini se glasi *Arminiya*, v elamščini (neindoevropskem jeziku dežele Elam nad zgornjim delom Perzijskega zaliva) pa *Harminuya*.

Klasična armenščina (arm. *grabar*, dobesedno ‘napisani (jezik)’) pravimo knjižnemu jeziku, ki se je oblikoval v 5. stol. n. št., v obdobju, ki ga imenujemo tudi zlata doba (arm. *oskedar*). Jezik je standardiziran in ne izkazuje narečnih potez. Izpričan je tako na epigrafskih kot na literarnih spomenikih. Razcvet klasičnoarmenske književnosti je sledil iznajdbi pisave, primerne za zapisovanje armenskega jezika. Avtorstvo armenskega alfabeta tradicija pripisuje učenjaku in kraljevemu tajniku, kasneje menihu Mesropu Maštocu (arm. *Mesrop Maštoc*). Njegov namen je bil v prvi vrsti podajati in razlagati krščanski nauk armenskemu ljudstvu v njegovem maternem jeziku.

Klasičnoarmenska književnost se v tem duhu torej logično začne s prevodom *Svetega pisma* in besedil cerkvenih očetov iz klasičnosirskega in grškega jezika, kmalu za tem pa začno nastajati tudi izvorna dela. Najbolje zastopana literarna žanra sta bila zgodovinoписje in teologija. Med najpomembnejšimi zgodnjimi avtorji so biograf Korjun (arm. *Koriwn*) z *Življenjem Mesropa Maštoca*, zgodovinoписec Agatangelos (arm. *Agat'angelos*) z *Zgodovino Armenije* in teolog Jeznik iz Kolba (arm. *Eznik Kolbac'i*) z razpravo *Proti berezijam*.

V teku srednjega veka se je armenščina razcepila na dve narečni skupini, zahodno in vzhodno armenščino. Obe različici sta živi še danes: vzhodna armenščina je uradni jezik Republike Armenije, zahodna armenščina pa se je do genocida nad Armenci pred in med prvo svetovno vojno govorila v večjem delu vzhodne Anatolije, danes pa jo ohranjajo zlasti armenske skupnosti v diaspori.

ZANIMIVOST

Armenci svoj narod in svojo deželo imenujejo *Hayk'* in *Hayastan*. Mednarodno uveljavljeno poimenovanje *Armenci* in *Armenija* izvira od Elamcev ali Perzijcev. Današnja Republika Armenija se po armensko imenuje *Hayastani Hanrapetut'awn*.

PRIMER BESEDILA

Erknēr erkir, erknēr erkin, erknēr ew covn cirani. Erkn i covown ownēr ew zkarmrikn elegnik. Ənd elegan p'ol covw elanēr, ənd elegan p'ol boc' elanēr. Ew i boc'oyv vazēr xarteaš patanekik. Na howr her ownēr, apa t'e boc' ownēr mōrows, ew ač'kownk'n ēin aregakownk'.

Rojevala je zemlja, rojevalo nebo je, rojevalo škrlatno morje. Porodni krči v morju so pestili tudi majcen rdečkast trs. Iz stebila trsa dim se dviga, iz stebila trsa vstaja plamen. Iz zubljev deček svetlopolti skoči, v laseh mu polje ogenj, v bradi plamen mu kipi, oči sijo kot žarka sonca.

Pesem o rojstvu boga Vahagna, ohranjena pri zgodovinopiscu Mojzesu iz Horene: klasična armensščina.

Albanščina sama tvori svojo vejo indoevropske družine jezikov, a kljub temu, da nima drugih ožjih sorodnikov, je nespregledljivo dejstvo, da si mnogo lastnosti deli vsaj s tremi drugimi vejami, in sicer armenščino na eni strani in greko-frigijščino na drugi, obenem pa tudi z mesapščino, tj. starobalkanskim indoevropskim jezikom, izpričanim v današnji Apuliji, svojem sekundarnem selišču. Pogosto se zato albanščino razume kot jezik, ki se je izluščil iz t. i. balkanske indoevropsčine.

Še na praalbanski stopnji jezikovnega razvoja je albanščina od 2. stol. pr. n. št. prihajala v intenziven stik z latinščino, saj je ozemlje sedanje Albanije leta 167 pr. n. št. postalo rimska provinca (*Provincia Epiri*). Od tod veliko število latinskih izposojenk v albanščini, ki zajemajo prav vsa pomenska polja. Ob postopnem razvoju praalbanščine v staro albanščino sta se izoblikovali dve narečni ploskvi, in sicer severna ali gegovska in južna ali toskovska, na kateri temelji današnji knjižni jezik.

Ker je albanščina besedilno izpričana šele od 15. stol. n. št. dalje (do vključno 18. stoletja nato traja staroalbansko obdobje), jo je v zgodovinskojezikoslovnem smislu mnogo težje raziskovati kot indoevropske jezike, ki ponujajo neprimerljivo starejše vire in s tem izrazito arhaične faze v svojem razvoju.

ZANIMIVOST

Albanska beseda *motër* je sorodna z besedo za pomen 'mati', podedovano iz praindoevropskega **máxtēr* in razširjeno po skoraj vseh vejah indoevropskih jezikov (npr. pratoroharsko **mācæx*, praindoiransko **mātā*, pragraško **mātēr*, prafrigijsko **mātār*, praarmensko **maθ'ir*, prakeltsko **mātīr*, praitalsko **mātēr*, pragermansko **mōðēr*, praslovansko **mātī*, tož. ed. **māteri*, prabaltsko **mātē*), vendar v albanščini pomeni 'sestra', medtem ko je besedo za 'mati' nadomestila *nënë*. Razlog za takšno na videz nenavadno stanje seveda ni v pomenskem premiku, pač pa v dejstvu (kot je pred kratkim pokazal M. Majer), da albanska beseda *motër* 'sestra' izhaja iz pripadnostnega pridevnika **maxtr-o-* v pomenu '*ki pripada (isti) materi', torej 'sestra'.

PRIMER BESEDILA

Un të pagëzonzj pr'ëmënit t'Atit e t'birit e t'shpertit shënjt.

Krstim te v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha.

Krstni obrazec, najstarejše ohranjeno staroalbansko besedilo (1462).

E 8 afërueo njëi bujari së qytetsë s'atī dhe8, e ai e dërgoi ëndë katund të tī me kullotunë thītë. E dëshīr kish barkëtë e tī me e ënginjunë ën lendijet, qi thītë kullosnjinë, e as-kush gjā nukë i ep.

Šel je in se pridružil nekemu prebivalcu tiste dežele, ta pa ga je poslal v svojo vas past svinje. Želel si je napolniti trebuh z rožiči, ki so jih jedle svinje, a mu jih nihče ni dal.

Iz Mašne knjige Gjona Buzukuja, prve albanske tiskane knjige (1555): stara albanščina.

Keltški jeziki so nastali iz **prakeltščine**, ki ima kar nekaj skupnih potez z italsko vejo indoevropskih jezikov, tako da se pogosto govori celo kar o eventualni italo-keltški jezikovni nadveji, iz katere naj bi se nato izluščili prakeltščina in praitalščina.

Glede na to, kje so se oziroma se še danes govorijo keltški jeziki, jih delimo na celinske in otoške keltške jezike. Med temi so sicer **celinskokeltški** jeziki izpričani precej prej kot **otoškokeltški**, vendar za njimi po 4. stoletju n. št. ni več sledu, medtem ko se večina otoškokeltških jezikov govori še danes.

Najstarejši izpričani keltški jezik je lepontščina (med 6. in 1. stol. pr. n. št.), in sicer na večinoma votivnih napisih, odkritih v okolici danes švicarskega Lugana. Sledita ji galščina (cisalpska v severni Italiji in transalpska z žariščem v Galiji), ki se je skozi obdobje izpričbe med 3. stol. pr. n. št. in 4. stol. n. št. razprostirala po dobršnem delu srednje Evrope, in iberokeltščina v severozahodni Hispaniji (2.–1. stol. pr. n. št.).

Otoškokeltški jeziki se delijo na dve veji, in sicer gojdelsko in britansko keltščino. K prvi spadajo irščina, škotska gelsščina in že izumrla manščina, k drugi pa kimrijščina (valižanščina), bretonščina in izumrla, a ponovno obujena kornijščina. Med njimi po časovni globini izpričanosti prednjači irščina, ki se na ogamskih spomenikih pojavi že v 5. stol. n. št., malo pred prvimi staroirskimi rokopisnimi viri.

Galščina je posredno izpričana tudi v naših krajih: sem spadajo galska osebna imena na rimskih nagrobnikih (npr. *Adnamo*, *Locita*, *Suadulla*) ter galska zemljepisna imena, najsi bo zabeležena le v antičnih zgodovinskih in geografskih delih (npr. *Neuiodunum*) ali njihovi prežitki v slovenščini kot npr. *Beljak*, *Trbiž*, *Logatec* ali reka *Glina* (narečno *Glana*). Ta imena so odtis galščine, ki je na vzhodnoalpski prostor od Donave, ob kateri so galska plemena prodirala v južno Evropo in nato celo v Anatolijo, proti Italiji zavil v 3. ali morda že v 4. stol. pr. n. št.

Scél lem dúib: dordaid dam, snigid gaim, ro·fáith sam. Gaéth ard úar, ísel grían, gair a rriith, ruirthech rían. Rorúad rath, ro·cleth cruth, ro·gab gnáth giugrann guth. Ro·gab úacht etti én, aigre ré, é mo scél.

Tole vam povem: jelen riga, zima trosi sneg, poletje je odšlo. Veter je močan, leden, sonce nizko na obzorju, kratka je njegova pot in morje močnega valovja. Praprot je pordela, oblika njena prava skrita, kriki divjih so gosi postali vsakodnevna pesem. Mraz prekril peruti je vsem pticam. Čas ledu je tu. To je moja vest.

Staroirska pesem v srednjeirskem komentarju pesnitve *Amra Choluim Chille*.

A thrannoeth yn ieuencitit y dyd kyuodi a oruc a dyuot y Lynn Cuch y ellwng y gwn dan y coet. A chanu y gorn a dechreu dygyuor yr hela a cherdet yn ol y cwn ac ymgolli ae gedymdeithon. Ac ual y byd yn ymwarandaw a llef yr erchwys, ef a glywei llef erchwys arall, ac nyt oedynt un llef. A hynny yn dyuot yn erbyn y erchwys ef.

Naslednjega dne je zgodaj zjutraj odrinil v Glynn Cuch, da bi tam v gozd nagnal svoje pse. Zatrobil je na svoj rog in zbral krdelo, nato pa odjahal za njimi in se ločil od svojih tovarišev. Ko pa je poslušal za laježem svojih psov, je zaslišal lajanje drugih psov, a ti so lajali drugače in so se jim bližali.

Pedeir ceinc y Mabinogi, 1. knjiga (*Pwyll pendeuic Dyuet*): srednja kimrijščina.

O bmočje, kjer so se v 1. tisočletju pr. n. št. govorili italški jeziki, je zajemalo osrednji in južni del italškega polotoka (z izjemo Kampanije, kjer se je govorila balkanska mesapščina, in grške Kalabrije), večji del Sicilije, vzhodni del severne Italije s podaljškom na jugovzhodni alpski prostor (današnja zahodna Slovenija in avstrijska Koroška), v Istro in vzdolž obale v Kvarner in severno Dalmacijo.

Poleg **latinščine**, prvotno italškega jezika Lacija in okolice, so se iz praitalščine izluščili še **sabelska veja** (najpomembnejši jezikovni spomeniki so nastali v oskijščini, umbrijščini in južni pikenščini), **vénetščina** (italški jezik severovzhodne Italije s podaljški v jugovzhodni alpski prostor) in morda **sikulščina** (verjetno italški jezik vzhodne Sicilije), skoraj zagotovo italški pa so tudi onomastični ostanki v Istri, Kvarnerju in severni Dalmaciji, ki jim z eno besedo rečemo kar **severnojadranska imenska plast**.

Opisana jezikovna raznolikost je bila po vzponu latinščine, kakršna se je govorila v mestu Rim in se hitro uveljavila kot prestižni jezik, zadušena, in sicer do te mere, da je danes edini še živi italški jezik prav latinščina, ki dalje živi v obliki **romanskih jezikov**. Ti so se namreč vsi razvili iz t. i. **ljudske ali vulgarne latinščine**.

Skoraj nedvomno italski je tudi areal osebnih imen, odkritih na rimskih nagrobnih spomenikih geografsko izoliranega in jezikovno obrobnega območja današnjega lga pri Ljubljani (t. i. antična ižanska antroponimija). Nabor teh predrimskih antičnih imen je edinstven v svetovnem merilu, saj predstavlja največjo gostoto osebnih imen na geografsko enotnem območju, ki se ne pojavijo nikjer drugje. Tipična antična ižanska imena so npr. *Buquorsa*, *Buctor*, *Bucca*, *Bucco*, *Volturex*, *Voltaronti*, *Moiota*, *Venixema*, *Quiemonis* ...

PRIMER BESEDILA

v · aadirans · v · eitiuvam · paam · vereiiai · púmpaiianái · trístaa · mentud · deded · eisak · eítuvad · v · viinikiis · mr · kvaísstur · pumpaiians · trüübúm · ekak · kúmben · nieis · tanginud · úpsannam · deded · isídum · prüfatted

Vibij Adiran, Vibijev sin, je Pompejancem v oporoki namenil denar, ki ga je pompejanski kvestor Vibij Vinikij, Marov sin, namenil izgradnji te stavbe po sklepu skupščine. Tudi sam je to odobril.

Oskijski napis na bloku travertinskega marmorja, ostanku javne zgradbe (2. st. pr. n. št.).

adstaiúh : súais : manus : meitimúm : matereiñ : patereiñ : qolofítúr : qupíríh : arítih : puíh

Ta spomenik so postavili z lastnimi rokami. Postavljen je za mater in očeta, kot je spodobno, umetelno in z vdanostjo.

Južnopikenski napis na steli (6. st. pr. n. št.).

Germanščina je izpričana od 2. stol. n. št., ko se na polotoku Jutland pojavijo prvi runski zapisi v germanskem alfabetu *futhorc*, še starejši pa je prav v današnji Sloveniji odkriti pragermanski napis *harigasti teiva* na negovski čeladi iz Ženjaka pri Negovi, ki se ga da datirati že v 4. stol. pr. n. št., najkasneje pa vsaj v 2. stol. pr. n. št. Slednji ni zapisan v germanskih runah, pač pa v različici severnoetrusčanskega alfabeta.

Z izjemo omenjenih fragmentarnih virov zgodnje germanščine je najstarejši izpričani germanski jezik gotščina, izumrl **vzhodnogermanski** jezik, ki se nam je ohranila v prevodu *Svetega pisma* škofa Wulfila iz 4. stol. n. št. in še nekaj fragmentih, večinoma vezanih na vzhodnogotsko Italsko kraljestvo (493–553), vsaj do 16. stoletja pa se je še govorila na polotoku Krimu. O tem dodatno pričajo tudi tam nedavno odkriti gotski grafiti iz 9. ali 10. stol. n. št.

Pomembni starogermanski jeziki so poleg gotščine še **zahodnogermanski** jeziki stara angleščina, stara frizijščina, stara spodnja frankovščina (zlasti stara nizozemščina), stara saščina, stara visoka nemščina (iz katerih so nastale angleščina, frizijščina, nizozemščina ter nizka in visoka nemščina) kot tudi skoraj v celoti posredno izpričana in že izumrla langobardščina, ter **severnogermanska** stara nordijsščina (zlasti stara islandščina, ob njej pa precej bolj fragmentarno izpričani drugi stari nordijski jeziki), iz katere so nastali skandinavski jeziki (islandščina, ferščina, norveščina, danščina, švedščina).

ZANIMIVOST

Votivni napis *harigasti teiva*, kar pomeni 'Teivaz (Bog) je gostitelj (padlih) bojevnikov', na negovski čeladi B je edinstveni primer zapisa nekega indoevropskega jezika v fazi, ko še lahko zelo jasno govorimo o prajezični stopnji, v tem primeru o pragermanščini.

PRIMER BESEDILA

ussteiga ufar hauhein himinis jah wairþa galeiks þamma hauhistin · akei jainþrō dalap atdraga þuk þan qap imma frauja allwaldands

»Povzpel se bom nad višino oblakov in se pomeril z najvišjim!«
»Pa te od tam povlečem (spet) dol,« je rekel vsemogočni Bog.
Bolonjska pridiga: gotščina.

Nis þæt feor heonon mīlgemearces þæt se mere standeð. Ofer þām hongiað hrinde bearwas, wudu wyrstum fæst wæter oferhelmað. Ðær mæg nihta gehwām nīðwundor sēon, fyr on flōde. Nō þæs frōd leofað gumena bearna, þæt þone grund wite. Ðēah þe hǣðstapa hundum geswenced, heorot hornum trum, holtwudu sēce, feorran geflymed, ær hē feorh seleð, aldor on ofre, ær he in wille hafelan hýdan. Nis þæt hēoru stōw!

Nedaleč pa leži jezero, nad njim pobešajo krošnje ivnate glave, gozd čvrstih korenin nad vodo meče svojo senco. Tam ponoči videti pojav je čuden: ogenj na gladini se pojavi! Ni ga med ljudmi, ki poznal bi dno njegovo. Jelen še celo ponosnega rogovja, ki psi podé ga in od daleč je pribežal na to mesto, rajši svoje da življenje, kot pa da bi stopil vanj in skril v vodi svojo glavo. To ni dober kraj!

Ep o Beowulfu: stara angleščina.

Po najbolj verjetni hipotezi je bil prvotni slovanski jezikovni prostor severno od Karpatov. Njegove približne zemljepisne meje so bile na zahodu zgornji tok reke Dnester in zgornji tok reke Visle, na severu reka Pripjat ter na vzhodu srednji tok reke Dneper (današnja jugovzhodna Poljska in severozahodna Ukrajina). Od ondod so se Slovani razselili približno po letu 500 n. š. **Praslovanščina** se je dokončno izoblikovala v stoletjih po slovanski razselitvi, nekako do **ok. 800 n. š.**, ko so iz nje začeli nastajati posamezni slovanski jeziki.

Slovanščina je kontinuirano izpričana od **9. stol. n. š.** Najstarejši zapisani slovanski jezik je **stara cerkvena slovanščina**. Gre za prvi slovanski knjižni jezik, katerega narečna podstava je bil slovanski govor mesta Solun in njegove okolice, ki ga genealoško lahko opredelimo kot vzhodno južno slovanščino 9. stoletja (iz katere sta pozneje nastali makedonščina in bolgarščina). Besedila v stari cerkveni slovanščino so nastala v času misije bratov Konstantina (pozneje z meniškimi imenoma Cirila in Metoda, uglednih misijonarjev iz Soluna, na Moravskem in v Panoniji v obdobju **863–885**, ki pa niso ohranjena. Za njihovo zapisovanje je Konstantin izumil prvo slovansko pisavo, ki se imenuje **glagolica**. Najstarejši ohranjeni, dokaj natančni prepisi prvotnih besedil so s konca 10. in iz 11. stoletja. Prva dokumentirana oblika slovenščine pa je **jezik Brižinskih spomenikov**, zapisanih v obdobju **972–1039**, gledano genealoško alpska slovanščina na prehodu v zgodnjo slovenščino. Brižinski spomeniki so prvo slovansko besedilo zapisano v **latinici**.

Slovanski jeziki se delijo v tri podskupine:

- **južnoslovanski** jeziki so slovenski, osrednjejužnoslovanski (knjižni jeziki na tem prostoru so hrvaščina, srbsščina, bosanščina in črnogorščina), makedonski in bolgarski;
- **vzhodnoslovanski** jeziki so ruski, beloruski in ukrajinski;
- **zahodnoslovanski** jeziki so poljski, kašubski s slovinsčino (ostanek nekdanjega veliko bolj razširjenega pomorjanskega jezika), polabski (izumrl sredi 18. stol.), lužiškosrbski (knjižna jezika sta dva, in sicer dolnja in gornja lužiška srbsščina), češki in slovaški.

Praslovanščina je prvič izpričana v jezikovnem drobciu iz Vzhodnih Alp. Moško osebno ime *Wallucus* (v sodobno slovenščino preneseno kot *Valuk*) je v srednjeveških latinskih virih večkrat dokumentirano kot ime slovanskih knezov (ok. 631 kot *dux Vinedorum* 'knez Vinedov', ok. 773 kot *dux Carantanorum* 'knez Karantancev'). Zelo verjetno gre za samostalnik *waldūkā (v poznopraslovanski glasovni podobi *voldyka) 'vladar, vodja', ki se med drugim ohranja tudi v slovenskih priimkih kot *Vladika* > *Ladika*.

I tako četyre desęte mėšęć sętvori vę Moravę i ide svętitę učeniky svoję. Prijęť že i idęštę Kosębľ, kņędzę panonęskę, i vęzlľbľbľ slovęňęsky bukęvi i nauči sę imę i vędavę do pęti desęť učenikę učiti sę imę. I velikę jemu čęstę sętvori, mimo provodi i.

In tako je [Kontantin] prebil štirideset mesecev na Moravskem in šel posvečevat svoje učence. Ko pa je šel [skozi Panonijo], ga je sprejel Kocelj, panonski knez, ki je vzljubil slovanske knjige, se jih je naučil in dal petdeset učencev, da bi se jih naučili. In veliko čast mu je izkazal, spremil ga je mimo.

Odlomek iz cerkvenoslovanskega Žitja Konstantina (12. stol.), za didaktične potrebe prestavljen v glasovno podobo klasičnega ciril-metodovskega obdobja (863–885).

Predniki Baltov naj bi obale Baltskega morja naselili ok. 2000 pr. n. š. Njihov prvotni poselitveni prostor je segal na zahodu vsaj do reke Visle, na jugu do reke Pripjat, na vzhodu do reke Oke (skoraj do današnje Moskve), na severu do zgornjega toka reke Volge. Na nekdanjo razširjenost baltščine na vsem tem prostoru kažejo številna zemljepisna, predvsem vodna imena baltskega izvora v beloruščini in jugozahodni ruščini. Posamezna baltska plemena so se izoblikovala ok. 1000 n. š., v zgodovinskih virih so izpričani Prusi, Galindi, Jatvingi/Sudavi, Kuri, Žemajti, Augštajti, Latgali, Zengali, Seli. Večina jih je kasneje izumrla oziroma se asimilirala z oblikujočimi se Litovci in Latvijci.

Baltski jeziki so dokumentirani **od začetka 14. stol.**, in sicer so ohranjeni zapisi treh jezikov, pri čemer je nejasno, koliko različnih narečij in jezikov so govorila različna baltska plemena. Izpričani baltski jeziki se delijo v dve podskupini: **zahodnobaltski** jezik je **stara pručina** («avtohtoni» jezik na območju nekdanje Vzhodne Prusije, izumrla do ok. 1700), **vzhodnobaltska** jezika pa sta **litovščina** in **latvijščina** (tudi letonščina, letščina). Baltski jeziki so sicer dokumentirani relativno pozno – stara pručina v fragmentih od 14. stoletja (*Baselski epigram*) in nato v treh protestantskih katekizmah (1545, 1545, 1561), litovščina in latvijščina od 16. stoletja, predvsem v prvih tiskih, litovščina v protestantskem (1547) in latvijščina v katoliškem katekizmu (1595) –, a so v primerjavi z ostalimi indoevropskimi jezikovnimi vejami izkazujejo zelo arhaično jezikovno stanje, med njimi še posebej litovščina, ki je tudi dobro dokumentirana in je zato v indoevropskem in slovanskem primerjalnem jezikoslovju nepogrešljiva.

Med indoevropskimi jezikovnimi vejami sta si baltščina in slovanščina (podobno kot indijsščina in iranščina) ožje sorodni, da je možno rekonstruirati njuno skupno izhodišče, prabaltoslovanščino. Prabaltščina je bila bolj arhaična, praslovanščina pa bolj inovativna. Medtem ko baltski jeziki npr. mehkonebnika *k, g* pred sprednjimi samoglasniki ohranjajo, sta se ta v slovanskih jezikih palatalizirala v *č, ž* (lit. *keturi* 'štirje' : psl. *četyre 'štirje', *četyvrtь 'četrti' > sln. *četrti*; lit. *kirtà* 'udarec' : psl. *črta 'črta' > sln. *črta*; lit. *gývas* 'živ' : psl. *živъ 'živ' > sln. *živ*; stprus. *genna* 'žena' : psl. *žena 'žena' > sln. *žena*).

Besedilo očenaša v baltskih jezikih.

Staroprusko*Tāwa noūson**kas tu essei en dangon:**swintints wīr ...**Pereit twais rīks.**Twais quāts audāsin kāigi**en ...**no semien.**Noūson deinennin geitien**dais noūmans schan dein...**Bhe etwērpeis noūmas**noūsons auschautins**kai ...**noūsons auschautenīkamans.**Bhe ni weddeis mans**en perbandāsnan,**schlāit israr ... wargan.***Litovsko***Téve músu,**kuřs esi dangujė:**teesiė šveņtas tåvo vařdas.**Teateĩnie tåvo karalỹstė.**Teesiė tåvo valiå,**kåip dangujė,**taĩp iř aĩt žėmės.**Kasdiėnėš músu dūonos**dúok múms šiaĩdien.**Iř atléisk múms**músu kaltėš,**kåip iř mėš atléidziame**såvo kaltiniĩkams.**Iř nevėšk múš**ĩ pagũnda,**bėt gėlbėk múš nuõ pikto.***Latvijsko***Mūsu tēvs**debesīs:**svētīts lai tuop tavš vārds.**Lai nāk tava valstība.**Tavš prāts lai nuotiek**kā debesīs,**tā arī virš zemes.**Mūsu dienišku maizi**duod mums šuodien.**Un pieduod mums**mūsu parādus,**kā arī mēs pieduodam**saviem parādniekiem.**Un neieved mūs**kārdināšanā,**bet atpesti mūs nu launa.*

Med do sedaj odkritimi indoevropskimi jeziki je kar nekaj tudi takih, ki so izpričani le fragmentarno (preko dejanskih napisov ali posredno pri antičnih avtorjih v obliki glos, tj. citatnih besed, ki jim je dopisan pomen v grščini oz. latinščini in jezikovna provenienca), a o njih vendarle vemo dovolj, da je očitno, da ne tvorijo del nobene od tu predstavljenih trinajstih vej indoevropskih jezikov. Nekateri od njih so izpričani celo zgolj preko imenskega jezikovnega gradiva, torej osebnih in/ali zemljepisnih imen. Takim jezikom rečemo onomastični jeziki.

Med fragmentarno izpričane indoevropske jezike sodijo (vsaj):

- **antična luzitanščina** (izpričana preko onomastičnega materiala in na napisih iz obdobja med 1. stol. pr. n. št. in 2. stol. n. št., zgoščenih v rimski provinci Luzitaniji, tj. današnja Portugalska južno od reke Douro in del zahodne Španije);
- **ligurščina** (onomastični jezik, izpričan na območju rimske province Ligurije);
- **mesapsščina** (izpričana na napisih z območja današnje Apulije med 6. in 2. stol. pr. n. št., kjer pa ni avtohtona, kot to velja za italske jezike, pač pa je tja prišla z Balkana);
- **tračanščina** ali **trakijščina** (izpričana na nekaj napisih iz obdobja med 6. in 4. stol. pr. n. št., glos v antičnih virih, večinoma pa poznana preko kar obilnega onomastičnega materiala).

Poleg naštetih pa še cela kopica onomastičnih jezikov Balkanskega polotoka, ki jih je lažje zajeti kar s posameznimi imenskimi areali. To so na zahodnem delu Balkanskega polotoka a) severnojadranski imenski areal (vključujoč liburniščino in histrijščino v Istri in Kvarnerju), b) srednjedalmatski imenski areal, c) panonski imenski areal (ta se iz Panonije zajeda tudi v vzhodnoalpski prostor, vse do antične emonske, današnje Ljubjanske kotline) in č) južnodalmatski imenski areal, katerega jedrni del predstavljajo onomastični ostanki ilirščine, na vzhodnem pa trako-dako-mezijski imenski areal (tako poimenovan po rimskih provincah Trakiji, Dakiji in Meziji, ki ustrezajo geografskim območjem z izpričanim lastnim in zemljepisnim imenjem).

Posebno omembo terja tudi t. i. staroevropska zemljepisnoimenska (toponimska) plast (pogosto imenovana kar **staroevropska hidronimija**, četudi ne vključuje zgolj vodnih imen). Gre za zelo staro plast zemljepisnih imen indoevropskega izvora, ki je nastala v najzgodnejših valovih jezikovne indoeuropeizacije Evrope (okrog 3000 pr. n. št.), ko so bile poimenovane najvažnejše geografske orientacijske točke na novem ozemlju, ki so ga kolonizirala indoevropsko govoreča ljudstva. Veliko število teh zemljepisnih imen (večinoma rečnih ter v manjši meri gorskih) proseva v onomastične fonde starih in sodobnih jezikov, ki so se izoblikovali na tem prostoru. V slovenščini so prežitki te plasti imen ohranjeni v imenih rek, kot so *Sava*, *Drava*, *Soča*, *Raba*, *Zilja* ..., posredno tudi *Dragonja* ipd., ki so se v času svojega nastanka glasila *souhos, *drouos, **h(e)isχ(a)-ntiχ*, *(*h*)*rob^hos*, **g^hoiłos*, *χαργαχυῶ.

Indoevropski jeziki po kapljicah

Avtorji:

Luka Repanšek, Matej Šekli,
Rok Kuntner, Luka Brenko

Oblikovanje in prelom:

Jernej Kežar

Izdala:

Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze
v Ljubljani (Oddelek za primerjalno in splošno
jezikoslovje, Oddelek za slavistiko)

Za izdajateljico:

Mojca Schlamberger Brezar,
dekanja Filozofske fakultete

Založila:

Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo:

Gregor Majdič,
rektor Univerze v Ljubljani

Tisk:

Birografika Bori, d. o. o.
Ljubljana, 2022
Prva izdaja
Tisk na zahtevo.

Publikacija je brezplačna.

Besedilo je deloma pripravljeno z vnašalnim
sistemom ZRCola (ZRCola.zrc-sazu.si), ki ga je na
Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani
(<https://www.zrc-sazu.si/>) razvil Peter Weiss.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto
dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>

DOI: 10.4312/9789612970444

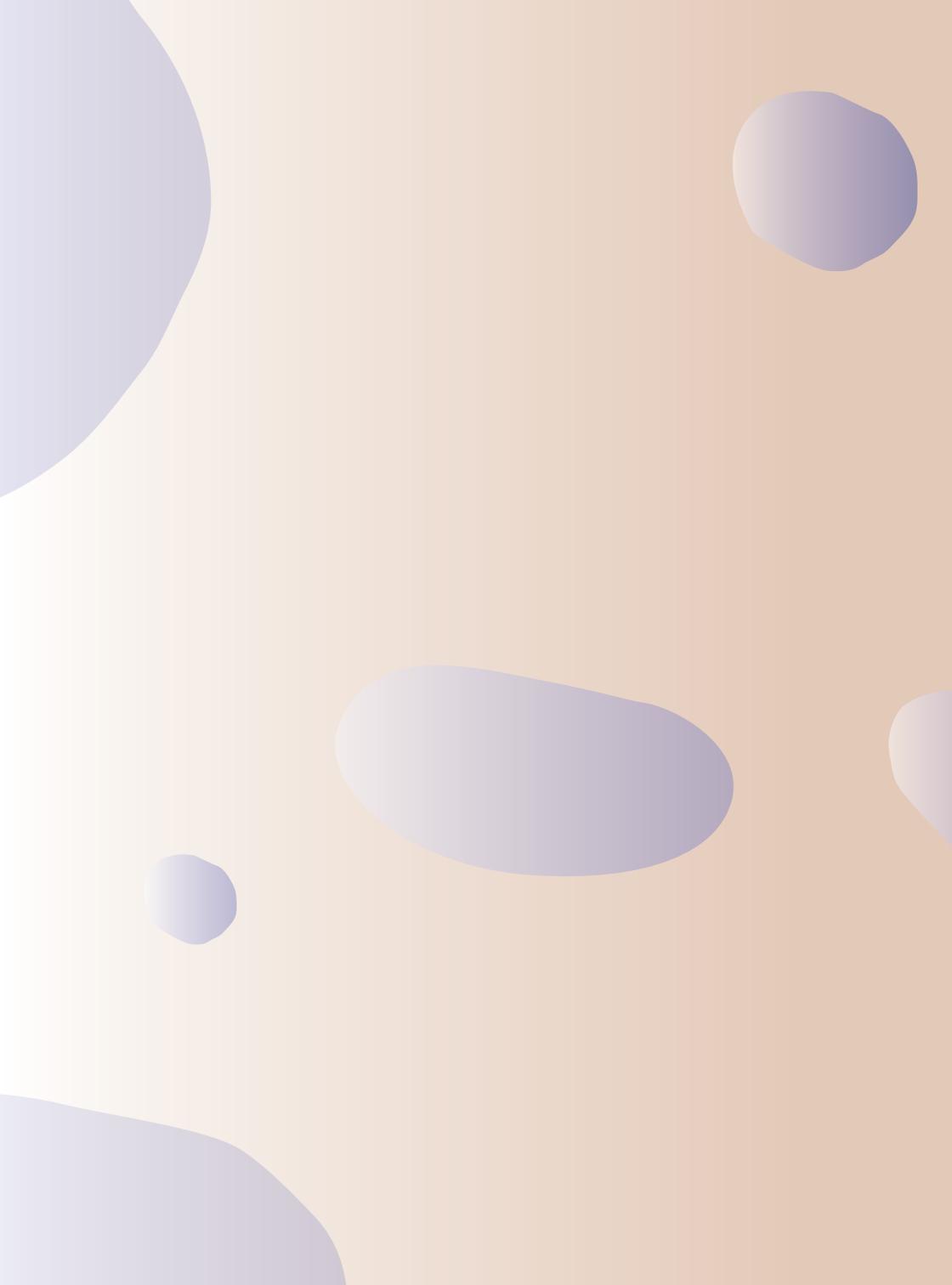
Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID= 132637955
ISBN 978-961-297-045-1

E-knjiga

[COBISS.SI-ID= 132573699](https://e-knjige.ff.uni-lj.si/)
ISBN 978-961-297-044-4 (PDF)

...ghpyle
...on. pade- h
...hpæf god cy
...ned zeom
...toffrap
...druig